

חינוך ושינוי

רונן כץ

לפני שנה הגענו לערבה, זוג הורים וילדה העולה לכיתה א'. היום, אחרי שעברה לה שנה, אני מנצל את הבמה שניתנה לי בעיתון כדי להתייחס לחוויה שלי במקום החדש, לשנה שהייתה ייחודית מאוד עקב משבר הקורונה. אתייחס לחיבור בין הדבר שהשתלט על חיינו לבין הדרך שלי לחוות את המקום החדש שאליו עברתי ובו אני מעוניין להיות מעורב.

הפעולה "ברשת" דרכא, יצאתי לסיור חקלאי עם תלמידי ותלמידות השכבה בט"ו בשבט. התקופה הזו של ההתחברות והלמידה יצרה אצלי חוויה שיש דברים שאפשר לקדם, ושיש נכונות והזדמנות לעשות זאת. כל מעבר הוא התחלה חדשה, אבל גם תלישות מהקודם. כמורה אתה נאחז במוכר לך - אם זו תוכנית הלימודים או הניסיון המצטבר. מאז ומתמיד אני נוהג להתחיל את שנת הלימודים בביקורים בבתיהם של תלמידי, בעיקר כדי להיפגש עם ההורים ועם ילדיהם, תלמידי, ב"מגרש הבית" שלהם ולא ב"סרט נע" של יום הורים בבית ספר, כאילו אנחנו בקופת חולים. התפיסה שלי היא שמעבר לפדגוגיה, צריך להביא לידי ביטוי את היכולת לתקשורת משתפת במעגלים רחבים שחורגים מלמידה נטו.

ההגדרה "מחנך" היא מושג שרחוק מהתפיסה שלי. גם אחרי שנים רבות בחינוך, עדיין לא מצאתי את סולם הערכים החברתי שעליו להוריד מהמרומים אל בני הנוער. לצערי, ערכים שהיו חלק מהחברה הישראלית הלכו ונעלמו ואין איזשהו מגדלור שניתן לכוון אליו את בני הנוער. אני חושב שתפקידי הוא לחבר ולקרב. דווקא במציאות של ימינו עליו ליצור את חווית ההשתייכות וההדדיות. לפני שנים היה לי תלמיד, שכל הזמן החזיק מכשיר טלפון

אפשר לבחון תהליכים ושינויים. החינוך משפיע על החברה ועל אנשים, והמחנך יכול לאפשר לכל אחד למצוא את מקומו בקהילה שבה הוא חי ואת הקשר שלו אליה. כדי שזה יקרה, המחנך צריך "סנסורים" רגישים, יכולת ליצור קשר ותקשורת עם התלמידים, לדעת להוביל ולהיות מסוגל להשתנות. בערבה, התחלתי לעבוד כמחנך כיתה י' ומורה להיסטוריה בבית ספר שהיה חדש עבורי.

היה לי ברור שטיוול לא יתקיים במועד המתוכנן. חוש ההישרדות שלי אמר, שהמקום הנכון להיות בו במשבר לא מוכר הוא בבית ולא בטיוול בתנאים של לינת שטח

למדתי להכיר את בית הספר, את התלמידים ולאט לאט את הערבה. בשלב הראשון המיקוד היה בהתמודדות עם החדש ועם הרבה מאוד פנים ושמות חדשים בו זמנית, בהתחברות שלי למקום וגם בלמידה של החברה שבה אני מתאקלם.

מנהלת בית הספר פרגנה לי, נשלחתי להשתלמות בנושא "רב-תרבותיות ושינופי

קצת עליי: שמי רוני כץ ואני בן 53, נשוי לרחלי ברדו ואבא לקליה בת 7. מנישואים קודמים יש לי ארבעה ילדים המתגוררים בקיבוץ ברעם, מה שמביא אותי להיות על קו צפון-דרום לא מעט... לערבה הגענו לפני שנה בעקבות עבודתה של רחלי בחממת הערבה במו"פ ובגלל המעבר של קליה לכיתה א'.

כבר חוויתי אי אלו מעברים בחיים - מהגליל העליון, לעוטף עזה, למצפה רמון ועכשיו לערבה. המעברים הללו והחיים בקהילות השונות הובילו אותי ליצור המשכיות של 25 שנים במרחב החינוך - כמורה ומחנך בבית ספר ואחראי על חינוך בלתי פורמאלי בקיבוץ, מורה לבני נוער אתיופים בשכונות המצוקה של לוד ויושב ראש "גן יער" במצפה רמון. את המעברים שעשייתי אפיינה גם הבחירה המודעת להציב את מרכזי במקומות שבהם אני נמצא - בגליל העליון, בעוטף עזה, במצפה רמון ועכשיו לערבה. בחירה שלא להיות במרכז היא בחירה שאינה רק גיאוגרפית אלא גם ערכית. לא בכל המקומות שבהם חייתי הייתה הגדרה מובהקת של קהילה. כל מעבר בחיים הצריך הסתגלות - למגורים במקום חדש, להתאקלמות של הבת בחברה החדשה ולסדר יום חדש. בכל המעברים שעשייתי ראיתי שדרך החינוך

צילום: עירי עפאים

רון כץ

באמצע יולי, כשאנחנו עומדים בפני גל שני של קורונה. אני לא כותב כאן על מדינת ישראל, אלא על חינוך. דרך הסיפור שלי אני מציע נקודת מבט חינוכית אישית לא רק כי גם עכשיו אנחנו חיים בעוד תקופה מאתגרת, אלא כי לתפיסתי, בבסיס, על החינוך להציע זווית להתוות דרך גם, ואולי בעיקר, בנסיבות משתנות, זאת בהיפוך ממסד הרואה את העתיד כהמשך של מה שקרה בעבר.

במהלך הגל הראשון נכנסה לחיינו ה"למידה מרחוק". "למידה מרחוק" היא שם אחר לתלמידות ותלמידים בביתם, בתנאים משתנים, לא אחידים, ובמציאות של חוסר ודאות שגם למבוגרים אין יכולת לתת בה מענה אמיתי לגבי הצפוי. במציאות הזאת כמחנך, התחלתי לפעול עם העוגן היחיד שהיה לי - תקשורת. פעם ביומיים עשיתי סבב טלפונים בין כל התלמידים שלי. עשיתי זאת כי התעניינתי בשלומם וכדי להראות להם שקיים משהו יציב שנשאר בדינמיקה שהשתנתה וזו התקשורת האישית בינינו. אנחנו עסוקים בהרבה דברים, אבל שוכחים משהו פשוט - להתקשר לאדם ולו רק להתעניין בשלומו. לאחר ששוחחתי עם כל אחד ואחת מהתלמידים חמש פעמים במשך שבועיים, פתאום גילינו עד כמה הקשר בינינו אמיתי. נוצרה מציאות שבמסגרתה פעם בכמה ימים אני כמחנך מבטא את קיומי

סמוך לגבול לבנון. באותו הרגע, היה לי ברור שהטיול לא יתקיים והסבתי את יעד הטיול לקיבוץ מארח במרכז הארץ, ובו נשארו כחודש. רק לאחר מספר ימים, כאשר מלחמת לבנון התנהלה מול הבית במארון א-ראס, הוחלט לפנות את כל ילדי מערכת החינוך והוריהם לקיבוצים מארחים. הסיפור הוא לא עליי ועל כך שהרגשתי מייד מול איזו מציאות אנחנו עומדים, אלא הסיפור הוא עד כמה העיסוק

משבר הקורונה יצר מציאות שבה אני למעשה מחנך של תלמיד ועוד תלמידה ועוד תלמיד וכן הלאה. כל אחד לבדו ובמציאות חדשה שנכפתה עליו

בחינוך מצריך "סנסורים" חדים וגמישות במציאות משתנה. בחינוך, כאשר אתה רואה מול עיניך צעירות וצעירים, יש רגעים של מנהיגות ואתה לא יכול להתנהל כמו מדינה המתגלגלת לעוד מלחמה לא מתוכננת וללא הגדרות מהן המטרות שיהיו הישג. יש רגע, וזאת לא מטאפורה, שבו רואים ושומעים את תחילת המלחמה. כך, גם עכשיו

שהיה חדיש לזמנו. פעם, באחת השיחות בינינו שאלתי אותו אם בכל החודשים הללו משהו מהכיתה התקשר אליו. עד היום, כאשר אני נזכר בשיחה הזו, הכאב שחשתי בתשובתו אוזן בי, הבנתי אז שהתפקיד שלי הוא ליצור הזדמנות לחיבור ולהשתייכות, תוך כדי יצירת מרחב של אנושיות וכבוד הדדי.

ואז התחיל סיפור אחר. מעבר מהשגרה אל "תקופת הקורונה". המעבר הזה התחיל עבורי בסצנה אחת ברורה: השתתפתי בישיבה לקראת הטיול השנתי, כשברקע כבר התחילו "טפטופים" בתקשורת על אודות הקורונה המאיימת. היה לי ברור שטיול לא יתקיים במועד המתוכנן. חוש ההישרדות שלי אמר, שהמקום הנכון להיות בו במשבר לא מוכר הוא בבית ולא בטיול בתנאים של לינת שטח. אף על פי שהחלטה שהתקבלה באותה ישיבה הייתה להמשיך כמתוכנן, אפילו לא קניתי ביסלי גריל לקראת הטיול. ואכן, בתחילת השבוע שבו היה אמור להתקיים הטיול השנתי, נכנסו ל"סגר קורונה".

דבר דומה חוויתי ביולי 2006 כשהייתי חבר קיבוץ ורכז נעורים. תוכנן "יום כיף" לכנרת. באותו הבוקר, בסביבות השעה תשע, התפרץ לפתע אל תוך השקט רעש אימים של ירי פגזים והפצצות מטוסים. הסתבר ששני חיילים נחטפו

כדמות רלוונטית עבור הנערות והנערים. אם בתחילת השנה קיבלתי כיתה לחינוך, משבר הקורונה יצר מציאות שבה אני למעשה מחנך של תלמיד ועוד תלמידה ועוד תלמיד וכן הלאה. כל אחד לבדו ובמציאות חדשה שנכפתה עליו. האחד לא יוצא מהבית, השני לא יוצא מהמושב, השביעי מוצא את עצמו פתאום שבועות בבית עם ההורים והעשירית מגלה מה זה אומר להיות בבית בבוקר כאשר לאחות הקטנה אין גן. ובתוך כך כמחנך יש לי יכולת לחבר כל אחת ואחד למשהו מוכר, וזה המון. החיבור מתחיל ביוזמה לתקשורת, שבבסיסה נמצאות התעניינות והקשבה. להיות מחנך לא במשבצת של שיעור חינוך, אלא ברגעים הפשוטים של חוויה משתפת ומתעניינת. ואז עוד רגע ועוד רגע ועוד חיבור ועוד חיבור ויש תנועה של חיבורים. התנועה הזאת יוצרת משמעות חדשה לתפקיד המחנך.

הזמן חולף ואחרי תקופה ממושכת הממשלה מתכנסת, ביום שישי בצהריים, להחליט על חזרתן של כיתות א-ד לבתי הספר ומחליטה פתאום שגם כיתות יא-יב יחזרו לבית הספר. השר שהתגאה עד אתמול בהצלחת "הלמידה מרחוק" משתק אל מול אנשי האוצר אשר לא מעוניינים לשלם למורים "המתבטלים" בביתם. הרגע הזה היה רגע מכונן עבורי, לא רק בגלל שהוא נתפס כשגיאה שהביאה לתחילת הגל השני של הקורונה, אלא במבט מי רחב יותר. זאת נקודת זמן, שבה קבע מי שקבע שתפקיד המורה והמחנך מדיד רק פרמטרים של נראות, ללא שום ייעוד או ערך נוסף לעבודתם. בנקודה הזאת למערכת חינוך בקהילה מרוחקת - ריחוק היוצר זהות מקומית - יש יכולת להשפיע בתוך הריק שנוצר. באמצעות מספר דוגמאות אראה את כוונתי. דוגמה ראשונה - יש לי ילדים הלומדים בגליל העליון, ושם למרות החלטת המשלה הוחלט להמשיך בלמידה מקוונת. דוגמה שניה - במצפה רמון כאשר הייתי יו"ר "גן יער", נעתי כנציג הקהילה בין ראש המועצה לבין משרד החינוך כדי להפעיל גן המשלב בין התפיסות הייחודיות של הקהילה ומעורבותה לבין מעטפת הדרישות והאמצעים של הממסד. דוגמה נוספת - בתקופה שגרתי בקיבוץ הייתי בו זמנית רכז החינוך הבלתי פורמאלי, רכז קן של השומר הצעיר ונציג ועדת החינוך של הקיבוץ בוועד המנהל את בית הספר, כל זאת כדי להיות במקום של עשייה והשפעה רבה ככל שניתן. הגישה שהנחתה אותי הייתה שחינוך ומשמעות יוצרים ולא מקבלים. הריחוק שלנו והיותנו

קטנים מהווים יתרון והזדמנות ליצירת מודלים ועשייה חינוכית מותאמים לנו, למציאות שבה אנחנו חיים ואיתה אנחנו מתמודדים.

אנחנו עכשיו בחופשת הקיץ שבה עיקר ההתרחשות היא בזירות אחרות. אנחנו חווים את המשבר ההולך ומתעצם שהחברה הישראלית שוקעת אליו. בכל מה שהממסד נוגע, הנזק רק מחמיר והאמון בו הולך ופוחת. פתאום בסוף שבוע ההורים מקבלים הודעה בווטסאפ: תלמידי הכיתה של הבת צריכה להיכנס לבידוד. עוברת חצי שעה ומקבלים הודעה חדשה: תלמידי הכיתה של הבת לא צריכים להיכנס לבידוד. מודיעים בחדשות שהמסעדות ייסגרו ולאחר מכן שהמסעדות לא ייסגרו. ההווה בבולגן נראה שהעתידי יוצא

בשיעורי היסטוריה אני מלמד על השבר החברתי שיצרה מלחמת יום הכיפורים. קשה ללמד על השנתות כאשר מה שהתלמידים מכירים הוא רצף שלם, רצף רחוק שכולו בעבר

משליטה. אני רואה בצומת חצבה אנשים מפגינים וחטרים לי בתמונה הצעירים. הפגנה לכאן או לכאן נובעת מדחף ראשוני לעצב את העתיד ואי לו לעתיד, אם הצעירים של ההווה לא ישתתפו במאבק על עיצובו. מהלך יסוד בחינוך הוא לחבר את האדם לאנרגיה הפנימית ולהאמין בכוחה לשנות מציאות ולא רק לקבל את המציאות.

לקראת החזרה ללימודים עלינו לחשוב במושגים חדשים, לא רק לימודים מקוונים - כן או לא - אלא יצירת משמעויות ופונקציות חדשות. אנחנו חיים במקום קטן. מקום שבו כמעט לכל אחד ואחת יש נגיעה למערכת החינוך, מקום שהחיבורים בו הם רב-ממדיים, מקום שבו קיימת מערכת חינוך טובה. זה יתרון שעשוי להיות לנו ביחס למי שרק סומך על האירציה והגריבטיציה הממסדית. במיוחד בתקופה שהרגלי העבר, ואפילו העבר הקרוב, נשחקים אל מול המציאות. מה שהיה, כבר לא יהיה. בשיעורי היסטוריה אני מלמד על השבר החברתי שיצרה מלחמת יום הכיפורים. קשה ללמד על השנתות כאשר מה שהתלמידים מכירים הוא רצף שלם, רצף רחוק שכולו בעבר. כילד שחווה את מלחמת יום הכיפורים, מלוות אותי עד היום החוויות מהשבר החברתי שנוצר בעקבות המלחמה.

כשנחזור לשגרה נגלה ודאי שהתרחשו גם דברים חיוביים בזכות המשבר. מתוך המציאות החדשה נצטרך לזקק את הדברים ולראות מה מהדברים החיוביים הללו ניתן לקיים, בצד עצמם, ולא רק כתוצאה ממשבר. למשל כיצד מערכת חינוך יכולה להיות כלי מחבר ומוביל בקהילה קטנה? והשאלה ששאלתי היא כיצד ולא האם. לגבי האם, אין לי בכלל ספק.

צילום: יאיר גולומב

מפגש באמפי בתיכון שיטים דרכא